

Miklós Krisztina

Kettősség és kontraszt

A *Hymnus* tanítása Székelyföldön

A himnusz az erdélyi magyarok számára nemcsak egy dal, hanem olyan szimbólum, amely összeköti őket a világ magyarjainak közösségével. A himnusz ereje és jelentősége az erdélyi magyarok számára a mindennapi életükben is jelen van, hozzájárul ahhoz, hogy erős és egységes közösséget alkossanak. A székelyföldi magyar hétéves korára – helyzetéből adódóan – már három különböző himnuszt ismer: a magyart, a székelyt és a románt. Gyergyóalfalu székelyföldi település. Sok különféle hagyományőrző egyesület működik itt, több évtizedes hagyománya van a néptáncnak, a citerázásnak, az éneklésnek. Mindemellett a település folyamatosan fejlődik, modernizálódik, ugyanakkor mindig megőrzi az egyensúlyt a hagyomány és az új szokások között. Itt található a Sövér Elek Szakközépiskola, amely egy elismert alfalvi festőművészről, grafikusról kapta a nevét.

Idén, a *Hymnus* születésének 200. évfordulóján még nagyobb figyelmet fordítottam arra, hogy több szempontból megközelíthessük a szöveget az iskolában. Az általunk használt tankönyvben¹ a *Béklyóba vert idő* című fejezet kezdő leckéje Kölcssey Ferenc *Hymnusa*. Jellemzően nyolcadik osztályban tanítandó, emellett, mivel az érettségien is találkozhatnak vele a diákok, később, a líceumi évek alatt újra foglalkoznak a szöveggel.

Bevezetőnek tökéletes volt a *Kárpát-medencei Himnusz és Szózat szavalóversenyre* való készülés, mely során több diák megtanulta a teljes szöveget, ennek eredményeképp elmélyült benne, közelebb került hozzá. Ez nagymértékben megkönnyítette a közös munkát és az értelmezést. Ebben az évben négy órát szántunk a *Hymnusra*: az első két tanórán konkrét szövegértelmezéssel foglalkoztunk, a harmadik óra a szerkezeti sajátosságokról és a műfaji specifikumokról szólt, a negyedik óra témája pedig egy komparatív vizsgálat volt a székely és a magyar himnusz szövege között.

¹ TIMÁR Ágnes, ZÁGONI Melinda, *Magyar nyelv és irodalom: VIII. osztály*, Bukarest, Editura Didactică și Pedagogică, 2022.

FORGATÓKÖNYV 1–2. ÓRA	INDOKLÁS
RÁHANGOLÓDÁS	
<p>1. Fürtábra készítése, közepén a <i>himnusz</i> szó</p> <p>2. Közös megbeszélés a következő kérdések mentén:</p> <ul style="list-style-type: none"> – <i>Milyen himnuszokat ismertek?</i> – <i>Szerintetek mi kihagyhatatlan egy himnuszból?</i> – <i>Miért tartjátok fontosnak azt, hogy egy-egy közösség rendelkezzen külön himnusszal?</i> 	<p>A gyerekek előzetes tudására építve vezetem be a tananyagot: a magyar himnuszt eleve mindenki ismeri, de emellett a székely és a román himnusz ismerete is általános, mindhárommal többször találkoztak életük során. Emellett az osztályhymnusz, a cserkészek himnusza stb. is szóba kerülhet.</p>
JELENTÉSTEREMTÉS	
<p>1. Meghallgatjuk a <i>Hymnust</i> Reviczky Gábor előadásában.</p> <p>2. Mindenki kap egy nyomtatott példányt a szövegből, melyet megtölthet jegyzetekkel, hozzászólásokkal.</p> <p>3. A <i>kettéosztott napló módszerével</i> olvassuk végig a szöveget, közben magyarázatot, értelmezéseket fűzünk hozzá. Bejelöljük az egyes szerkezeti egységeket.</p> <p>4. Az értelmezést a következő feladatok segítik:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Nézz utána az interneten annak, hogy ki volt Bendegúz, Árpád, Mátyás. Milyen jelképes értéket képviselnek ők a magyar nép történelmében? b. Ki a vers megszólítottja? Kinek a nevében beszél a lírai én? c. Vizsgáld meg az egyes szakaszok tartalmát, figyelve a versbeszéd idejére! d. Milyen történelmi eseményekre utal a lírai én a dicső múlt ábrázolásakor? e. Milyen történelmi eseményeket elevenít fel a versben megszólaló hang a tragikus múlttal kapcsolatban? f. Mivel magyarázod, hogy a dicső múlt bemutatása csupán két szakasz terjedelmű, viszont a nemzet szenvedéseit négy szakaszon keresztül részletezi a lírai én? g. Fogalmazd meg, hogy a lírai én miért fohászkodik Istenhez! 	<p>Fontosnak tartom, hogy olyan előadásmódban találkozzanak a gyerekek a <i>Hymnus</i> szövegével, mely megállja a helyét, emiatt választottam egy színész előadását.</p> <p>A kettéosztott napló olyan eljárás, amely a személyes olvasói reagálásra épít. Elősegíti az olvasmányvaló személyes kapcsolat kialakítását. Támogatja a szubjektív jelentésteremtést, az erőteljes reagálást, melynek alapján beszélgetést, megbeszélést, értelmezést, elemzést vagy vitát kezdeményezhetünk és folytathatunk.²</p>

REFLEKTÁLÁS	
<p>1. Az eddigi gondolatok összefoglalása, lejegyzése</p> <p>2. Házi feladat:</p> <p>A. Értelmezd a következő sorokat 10 mondatban: „nem lelé / Honját a hazában.”</p> <p>B. Kölcsey Ferenc <i>Hymnusa</i> nemcsak a reformkori, hanem a mindenkori magyarság verse. Készíts érvelő szöveget azzal kapcsolatban, hogy ez a költemény méltán vált nemzeti himnuszunkká is!</p>	<p>Az A pontban szereplő feladat akkor kerül kiosztásra, amikor az értelmezés közepén tartunk, így lehetőséget nyújt arra, hogy összefoglalja az addig megbeszélteket, illetve elmélázzon a következőkön.</p> <p>A B feladat az értelmezés végén lesz házi feladat, melyben kifejtethetik véleményüket arról, hogy miért pont ez a szöveg lett a magyar himnusz, illetve arról is, hogy miért jó választás.</p>

A fenti vázlatból látszik, hogy milyen konkrét feladatok mentén haladtunk végig a *Hymnus* szövegén. Az órai beszélgetésből szépen kirajzolódott egyfajta közös értelmezés, de szerettem volna, ha egyedi, szubjektív jegyekkel is kiegészül egy-egy olvasat, ezért a házi feladatban adtam erre lehetőséget. Az alábbiakban idézek néhány részletet a diákok házi feladataiból.

Válaszok az A feladat kérdésére:

„Ha jobban belegondolunk, a »Hon« nem egyenlő a hazával, ugyanis a haza úgy értendő, mint az a terület, melyre őseink letelepedtek és igénybe vették, éltek rajta és meghaltak, míg a hon arra utal, hogy személyesen is otthonának érzi ezt a helységet.”

„Aki olyan helyen van, ahol nem tud megszólalni a saját anyanyelvén, jajj, annak, hisz *nem lelé honját a hazában*. Anno átlépett a határ a fejünk fölött és elszakadtunk a történelmi Magyarországtól. Ennek ellenére továbbvisszük magyar anyanyelvünket és a hagyományainkat.”

„Minden ember az otthonában érzi biztonságban magát. Megvannak a saját szokásaink és értékrendünk, az otthonunkban megismerjük a nyelvünket, az ételeinket és az ünnepeinket, amelyek mind hozzájárulnak ahhoz, hogy magyarnak érezzük magunkat. Az otthon az, ahol a családdal, barátainkkal és szeretteinkkel eltöltött időket élhetjük meg, ahol a magánéletünket élhetjük, és ahol az élet legfontosabb pillanatait tölthetjük. A hazához való kötődés az otthon megtalálásának egyik legfontosabb része. A hazához való kötődés azt jelenti, hogy szeretjük az országunkat, tiszteljük a kultúránkat és az értékeinket, és büszkék vagyunk arra, hogy hazánk polgárai vagyunk. Az otthon és a hazához való kötődés segít az embernek abban, hogy megtalálja a helyét a világban, és boldog, kiegyensúlyozott életet élhessen.”

Válaszok a B feladat kérdésére:

„Kölcsey Ferenc *Hymnus* című alkotása olyan magas színvonalú és mély érzelmi tartalmú alkotás, amely méltó arra, hogy az országunk nemzeti himnuszává váljék. A költemény magában hordozza az összetartozást, a büszkeség és a hazafiasság érzéseit, tisztelettel és alázattal emlékeztet az elődeink áldozataira és a felajánlott lehetőségekre. A költemény a magyar nép múltjának és jelenének elkötelezett tiszteletét sugározza, mindig olyan alapvető értékeket fogalmaz meg, mint az emberség, az egyenlőség és a szabadság. Kölcsey remekműve nem csak egy magyar költői alkotás, hanem az egész nemzet összetartozásának, hagyományainak és értékeinek kifejezője, valamint a hazafiasság megtestesítője. Mindemellett az Istenhez való ragaszkodásunkat fejezi ki, ezért minden alkalommal méltóképpen kell megdicsőílnie.

„A *Hymnus* egy olyan alkotás, amely az elmúlt több mint két évszázadban mélyen beivódott a magyar kultúrába és identitásba. A költemény a magyarok hősi múltjának és keresztény hitének tiszteletére és megőrzésére ösztönöz, és ezzel erősíti a magyar nemzet összetartozásának érzését.”

„A *Hymnus* a magyar nyelv egyik legnagyobb példája, és ezzel a magyar nyelv értékeit, szépségét és gazdagságát is kifejezi. Kölcsey Ferenc mestersen keverte a klasszikus és a népi nyelvezetet, így létrehozva egy olyan művet, amely minden magyar számára könnyen érthető és követhető.”

„Kölcsey *Hymnus* című verse egy olyan alkotás, amely minden generáció számára aktuális maradt, és amely még ma is releváns üzenettel bír. Az alkotás arra ösztönöz, hogy szeressük és becsüljük a hazánkat, és azon dolgozzunk, hogy a magyar kultúra és nemzet fennmaradjon és tovább fejlődjön.”

FORGATÓKÖNYV 3. ÓRA	INDOKLÁS
RÁHANGOLÓDÁS	
1. Rövid ismételés a lírai műfajokról, majd a <i>Hymnus</i> műfajának közös azonosítása	Abból fakadóan, hogy a szöveg műfajjelölő címet visel, nincs nehéz dolguk a gyerekeknek.
JELENTÉSTEREMTÉS	
<p>1. Műfaj/ műnem meghatározása.</p> <p>2. A már meglévő nyomtatott lapon elkülönítjük a négy egységet: első egység a megszólítás, I. szakasz / második egység a tárgy megnevezése, II–III. szakasz / a harmadik az érvelő rész, IV–VII. szakasz / végül pedig a zárás, a VIII. szakasz.</p> <p>3. A keretes szerkezet felismerése, ennek megbeszélése: különbségek, hasonlóságok.</p>	<p>Meghatározás: „himnusz: antik eredetű műfaj, amely istent, istenséget szólít meg; a középkorban élte virágkorát, ekkor az istentisztelethez kapcsolódott, a romantika korában már a liturgikus funkciótól elválasztva vált újra népszerűvé.”³</p> <p>Szerkezet: a megszólítás, a tárgy megnevezése, az érvelő rész, a zárás – ezt a szerkezeti megoldást szokás ABA-formának nevezni.</p>
REFLEKTÁLÁS	
<p>Házi feladat: következő órára elolvasni a székelly himnuszt.</p> <p>Házi feladat:</p> <p>A. Értelmezd a himnusz kettősségét: iskolai tananyag és a magyarság „szent” szövege. Hogyan látod ezt a kettősséget?</p> <p>B. Értelmezd a <i>Hymnus</i> ambivalenciáját a következő fogalmak mentén: küzdelem és büszkeség.</p>	Összefoglaló gondolatok egybefogása, készülés a két himnusz összehasonlítására.

Néhány válasz az A és B feladatokra:

„Szerintem a *Hymnus* szövege ambivalens, mert egyszerre hivatkozik a magyarság büszkeségére és az elnyomás történelmi emlékeire. Az első sorokban a szöveg kiemeli Magyarország szépségét és gazdagságát, valamint a magyarok hősiességét és bátorságát. Azonban a következő sorokban a szöveg utal az évszázados küzdelmekre, amelyek során Magyarországot és a magyar népet gyakran elnyomták és megalázták.”

„Az ambivalens természet az, hogy míg a *Himnusz* az iskolai tananyag részévé, és a magyarság »szent« szövegévé vált, ugyanakkor olyan témákat és érzelmeket is kifejez, amelyek nem feltétlenül éppen büszkeséget váltanak ki minden magyarból. A *Himnusz* mindenesetre azt üzeni, hogy a magyar nép történelmi küzdelmei és szenvedései ellenére továbbra is küzd és kitart, és hogy az ország és a nép megérdemli a tiszteletet és az elismerést.”

„Véleményem szerint fontos, hogy a *Himnuszt* ne csak »szent« szövegként kezeljük, hanem úgy is, mint egy iskolában értelmezendő szöveg, mert metaforikus jelentése van. Ez az értelmezés és szövegismeret segíthet abban is, hogy az ország és a magyar nép történelmét mélyebben megérthessük.”

A konkrét szöveg értelmezését szeretem összehasonlító elemzésekkel elmélyíteni, kitágítani. Tavaly különböző népek himnuszaival hasonlítottuk össze a magyart, idén a *Székely himnusz* állt az összehasonlítás egyik oldalán, Kölcsey *Hymnusa* a másikon. Az alábbi óravázlatban követhető, hogy miket beszéltünk meg, milyen következtetéseket vontunk le a komparatív óra végére. A gyerekeknek nagyon tetszett ez a feladat, lelkesen olvasták a szövegeket, szívesen válaszoltak a kérdésekre. Külön kiemelném, hogy a március 15-i iskolai rendezvénysorozat és az arra való készülődés nagymértékben segítette az átszellemülést, a felkészülést. Öröm volt együtt gondolkodni.

FORGATÓKÖNYV 4. ÓRA	INDOKLÁS
RÁHANGOLÓDÁS	
1. A <i>Székely himnusz</i> felolvasása, meghallgatása	A szöveg egyes részletei természetesen minden diák számára ismertek, ugyanakkor nem biztos, hogy a szöveg egésze is. Fontos, hogy hallják a hangsúlyozást, a hanglejtést.
JELENTÉSTEREMTÉS	
1. Szemponttáblázat készítése: az egyik oszlopban a <i>Székely himnusz</i> jellemzői jelennek meg, a másik oszlopban a <i>Hymnus</i> jellemzői. A két szöveget az alábbi szempontok mentén vetettük össze:	A szemponttáblázat olyan grafikai szervező, amely többnyire két (vagy több) jelenség, szöveg, fogalom stb. konkrét szempontok mentén való összetevését segíti. ⁴

⁴ Vö. KUCSERKA Zsófia, *Az irodalomtanári mesterség gyakorlata és módszertana*, Pécs, PTE BTK, 2011, 138–139, 236.

a. Címértelmezés b. Megszólított azonosítása c. Kinek a nevében szólal meg a lírai én? d. Mit kér a lírai én? e. Szerkezet f. A keret jelentősége	Egyazon szempontrendszer mentén határozzuk meg a két himnusz tulajdonságait, jellemzőit, melyek olykor hasonlóak, máskor egészen eltérők. A cél az, hogy a gyerekek jobban átlássák a szövegeket, megértsék azokat egymás viszonylatában is.
REFLEKTÁLÁS	
1. Rövid esszé: Írj rövid esszét, melyben megmagyarázod, hogy nekünk, székelyeknek miért van két himnuszunk. Keress érveket mindkét himnusz mellett: melyik miért mondható a miénknek?	Az írás a kritikai gondolkodás fejlesztésének és elmélyítésének hatékony eszköze. Egyéni munkaként alkalmazható az óra közben és házi feladatként is. Ezzel a módszerrel a tanár arra ösztönzi a diákokat, hogy írjon arról, amit az olvasott, tanult, megbeszélte anyag számára személyesen jelent, vagy gondolja át, hogy a saját életében mihez tudja kapcsolni az olvasottakat. A rövid esszé a tanár számára is lehetővé teszi, hogy jobb kapcsolatot építsen ki a tanulókkal, betekintést nyerjen az osztályban zajló szellemi folyamatokba. ⁵

A fenti óravázlatból látszik, hogy a tanulási egységet lezáró házi feladat egyfajta összegzése az addig megbeszélteknek. Néhány részlet a gyerekek házi feladatából:

„Szerintem a székelyeknek két himnuszuk van: a *Székely himnusz* és Kölcsey Ferenc *Himnusza*. Ez nem jelenti azt, hogy nem tudunk dönteni a kettő között. Ez azt jelenti, hogy mindkettő nagyon fontos a számunkra, mert együtt nagyobb értéket képviselnek.”

„A *Székely himnusz* különlegessége abban rejlik, hogy az egyetlen olyan himnusz a világon, amely kifejezetten egy etnikai kisebbség számára készült. A *Székely himnusz* olyan érzéseket ébreszt a székelyekben, amelyekre más nemzeti himnuszok nem képesek. A himnusz magában hordozza a székely identitást, és emlékeztet a székelyek hősiességére, bátorságára, azokra az értékekre, amelyek a székelységet meghatározzák. A *Székely himnusz* emellett szimbolizálja a székelyek elszántságát a szabadságuk és autonómiájuk megőrzésében, valamint az együttműködésre való törekvésüket. A magyar himnusz emlékeztet minket arra, hogy szerves részei vagyunk a magyar nemzetnek, és hogy az ország jövője szempontjából fontos szerepet játszunk. A magyar himnusz azon értékek és eszmék kifejezésére szolgál, amelyek a magyar nemzetet összetartják, és amelyekre a székelyeknek is büszkének kell lenniük.”

5 PETHŐNÉ, i. m., 283.

Mind a székely, mind a magyar himnusz fontos kulturális értékeket hordoznak a magyarság számára. A két szöveg különböző toposzokkal és szimbólumokkal ugyan, de egymáshoz nagyon közel álló történeteket, eseményeket tematizál. Ebben az a jó, hogy egyik sem idegen a székelység számára, sőt, egyfajta többletet jelent. A magyar himnusz „Isten, áldd meg a magyart” sora a magyar nemzet egészére utal, így a székely emberek is beletartoznak ebbe a közösségbe. Az összetartozás érzésének fontos része, hogy közös szimbólumokat használunk. A magyar himnusz az egyik ilyen közös szimbólum lehet a székelyek számára. Összességében elmondható, hogy a kisebbségben élő gyerekek számára Kölcsey *Hymnusa* éppúgy fontos és értékes szimbólumot jelent, mint a *Székely himnusz*. E kettő hatására erősebb a nemzettudatuk, illetve a magyarsághoz kapcsolódó érzéseik is. Fontosnak tartom, hogy irodalmi szöveggént is találkozzanak Kölcsey versével a gyerekek, hiszen így közelebb kerülhetnek a szöveghez, elgondolkodhatnak egyes motívumokon, történéseken, ugyanakkor tisztábban is fogják látni a nemzeti múltat. Noha a kisebbségi helyzetet sokan negatívumként élik meg, a diákok viszonyulásából, gondolataiból az látszik, hogy helyzetükből adódóan inkább többnek érzik magukat: székelynek is, magyarnak is, székely magyarnak. A vizsgált szövegek a múlt, a kulturális örökség értékeiként tiszteletet váltanak ki belőlük. Mindeközben az itt tanuló diákok a román himnusz szövegével is foglalkoznak. Megismerik a román kultúrát, történelmet, irodalmat, így olyan komparatív szemléletmódot alakíthatnak ki, mely nem értékítéletek mentén szerveződik, hanem inkább komplex látásmódot, érzékeny viszonyulást eredményez.

Melléklet:

Szempon	Székely himnusz	Kölcsey Ferenc: <i>Hymnus. A' magyar nép zivataros századaiból</i>
1. Cím	A <i>Székely himnusz</i> címe eleve megjelöli azt a népcsoportot, akit képvisel – értelmezhető téma és műfajmegjelölő címként is.	Kölcsey szövege 1829-ben még csak a <i>Hymnus</i> címet viselte. 1832-ben már kiegészül a ma is ott lévő alcímmel. Az alcím pontosítja a mű tárgyát, így témamegjelölő. Emellett a cím műfajjelölő.
2. Megszólított	Isten: „Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!” ⁶ Szűz Mária: „Édes Szűzanyánk, könyörögve kérünk, Mentsd meg e népet, vérző nemzetet!” Csaba királyfi: „Jöjj hát, királyunk, itt vár a Te néped, Székely nemzeted Kárpát-bérceken.”	Isten: „Isten, áldd meg a magyart”
3. Lírai én	A székelység nevében: „Maroknyi székely porlik, mint a szikla”	A magyar nép nevében: „Isten, áldd meg a magyart”
4. Kérés	„Vezesd még egyszer győzelemre néped, Csaba királyfi csillag ösvényen.” „Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!”	„Isten, áldd meg a magyart” „Nyújts feléje védő kart” „Hozz rá víg esztendőt” „Szánd meg Isten a magyart”
5. Szerkezet	Azonos: a megszólítás, a tárgy megnevezése, az érvelő rész, a zárás – ezt a szerkezeti megoldást nevezzük ABA-formának.	
6. Keret	Azonos: A műalkotás sajátos kompozíciós formája, melyben a nyitány és a zárlat formai-motivikus vagy tartalmi szempontból megegyezik. ⁷ Szerepe: a nyomatékosítás, a hangsúlyozás.	

6 CSANÁDY György, *Székely himnusz = „Megáldott a csíksomlyói Szűz Mária”: Imák, himnuszok Csíksomlyón*, szerk. BEKE Sándor, Székelyudvarhely, Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 2009, 33, <https://mek.oszk.hu/23800/23814/23814.pdf>.

7 *Fogalomtár = Irodalom 10. (NAT2020)*, https://www.nkp.hu/tankonyv/irodalom_10_nat2020/fogalomtar